

Akademiskt skvaller

Reflektioner kring ett uttryck för akademisk kultur

MATS BENNER är professor i forskningspolitik och vicerektor vid Ekonomihögskolan, Lunds universitet.

Månghundra docenter vandra
på Uppsalas ödsliga slätt.
Där äta de upp varandra,
Men ingen bliver mätt!
(Pontus Wikner)

Skvallret är kanske det som allra mest förknippas med universiteten som arbetsplats. Baktalande, allmän oginhet och ryktesspridning antas tillhöra en miljö som är verbal och samtidigt konkurrensutsatt, och där individualismen snarare än gemenskapen råder.

AKADEMISK FOLKLORE

Berättelserna om det akademiska skvallret är legio, både i skrift och i tal. Böcker med inblickar i det akademiska livet – doserade med ett betydande mått av skvaller – kommer med jämna mellanrum. Några klassiska exempel är Kingsley Amis *Lucky Jim* om brittiska nya universitet i det sena 1950-talet och David Lodges *Changing Places* om brittisk och amerikansk akademisk kultur cirka 1968. Göran Häggs *Doktor Elgrantz, eller Faust i Boteå* och Ulrika Kärnborgs *Som om* ger interiörer ur svenska akademiska miljöer i olika epoker (1970- och 1990-tal).

Från naturvetenskapens fält kan nämnas sådana hjälteporträtt – självbiografiska och starkt självupptagna – som de båda DNA-forskarna (och Nobelpristagarna) James Watsons *The Double Helix* och Kary Mullis *Dancing Naked in the Mind Field*. I alla dessa böcker kan man läsa – både på och mellan raderna – öppen hjärtiga beskrivningar av kända och okända akademiker, deras

svagheter och tillkortakommanden, ibland med påhittade namn, ibland med riktiga.

Men huvuddelen av skvallret nedtecknas inte i skrift utan förblir muntlig. Berättelserna om unika individer och händelser är otaliga när man antrår en akademisk miljö: det handlar om konfliktfyllda tjänstetillsättningar, dramatiska förvecklingar och förbittrade strider, men också om heroiska insatser, legendariska individer och händelser som markerar sårart och unicitet. Pratet om enskildas förtjänster och brister finns också i de mer vardagliga sammanhangen, inte sällan med en bister och kanske bitter underton. Konkurrensen om plats och position tycks skapa ett behov av konfrontation, men kanske helst sådan som inte är alltför öppen. Då fyller skvallret funktionen av att antagonisera utan att ta en direkt strid.

En medarbetare vid ett svenskt universitet uttryckte det så här en gång i ett tal: ”En av fördelarna med att arbeta vid [det omnämnda universitet] är att man inte blir huggen i ryggen som på andra universitet – man blir huggen framifrån istället!” Det ingår med andra ord i den akademiska folkloren att skvaller och förtal är oundvikligt och, om inte uppbyggligt, så i alla fall inte helt bortkastat; det är ett sätt att hantera känslor i en sammansatt och konkurrensutsatt verksamhet.

SKVALLRETS SOCIALA FUNKTION

En första fråga är förstas om skvaller är en särskild akademiskt specialitet eller om det hör till arbetslivets grundläggande sociala förhållanden. Nästa fråga är om skvallret fyller någon funktion eller om det främst är destruktivt och en utväxt ur just den blandning av konkurrens och väl-

talighet – kryddad med ett stort mått av social okänslighet – som präglar universitetet. En sista fråga att beakta är om skvallrets betydelse inom akademien har ändrat karaktär under senare tid.

Skvaller som forskningsfält är ganska väl utvecklat. Då har skvallret främst klumpats samman med mobbing och dåligt arbetsklimate som delar av en kultur där ryktesspridning och informella strukturer regerar (Ekvall 1990). Men det finns också studier av skvaller som pekar på det som en del av ett ”socialt kitt”, ett sätt att utbyta erfarenheter och hantera sociala relationer och ironier i de givna fasta strukturerna (Bergmann 1993). Skvaller är i så fall ett slags kommunikativt instrument som kan fylla olika slags funktioner i olika sammanhang; det kan vara exkluderande, men också en del av skapandet av en social ordning. Skvaller utgör en sorts ”diskret indiskretion”, och en del i att hantera informationsflöden.

Skvaller, baktalande och ryktesspridning – kan det fungera som smörjmedel och som delar av en akademisk kultur? Jag kommer att argumentera för att det är fallet. Men jag kommer också att hävda att skvallrets funktioner varierar över tid och mellan olika sammanhang. Jag skiljer därvidlag mellan ett modernt och ett postmodernt tillstånd för akademien.

AKADEMISKA TILLSTÅND I DEN HÖGMODERNA EPOKEN

Universitetet blev moderna efter andra världskriget. De byggdes ut och rekryteringen till utbildningen vidgades, storskaliga organisationer utvecklades, nationella system för kvalitetsgranskning av forskning och utbildning skapades. En viktig del i utvecklingen var normbildningen,

där lokala och idiosynkratiska kulturer ersattes av mer universella värdegrunder. Sociologen Robert Merton (1973) har kodifierat det moderna universitetets grund i akronymen CUDOS, som sammanfattar de normer som säger att vetenskapen (men också universiteten som helhet) ska vara universell, baserad i beprövad kunskap snarare än i bakgrund, och öppen för kritik.

En central del av CUDOS är idealet om en utmejslad akademisk roll, befriad från lokala och partikulära intressen där det viktigaste kriteriet för inkludering är bidraget till en generell kunskapsmassa snarare än personliga kontakter och nätverk. En annan del av det moderna universitetet är att konkurrensen är institutionaliserad: positioner är inte givna, utan rörliga och beror på hur kollegiet bedömer handlingar (skrifter, undervisning med mera). En viktig passagepunkt är förstas tjänstetillsättningen men också författandet och granskningen av artiklar, forskningsansökningar med mera.

Mertons beskrivning av det moderna universitetets idealtillstånd präglas av en funktionell modell, där individernas livsöden formas av systemets behov, och där normer och liknande informella strukturer ser till att skapa legitimitet och tydliga förväntningar. Samtidigt är det moderna universitetet inte fritt ifrån subjektiva känslor. Det bygger på tydliga hierarkier mellan olika slags akademiker och akademiska miljöer, beroende på deras ställning och position.

När David Lodge i *Changing Places* låter Morris Zapp förflytta sig från det avantgardiska och elitistiska västkustuniversitetet Plotinus till det mer medelmåttiga Midlands-universitetet Rummidge är det en passage från parnassen till amatörismen. I amatörismen är klassbakgrund

och social ställning viktigare än det moderna universitetets ensidiga fokus på ryktbarhet och vetenskaplig produktion. Denna spänning skapar i Lodges framställning spänningar mellan olika ideal och stilar, vilket tar sig uttryck i just skvallret och indiskretioner kring det akademiska livet i olika miljöer. Skvallret och berättelserna blir ett sätt att levandegöra och förstå spänningarna mellan olika typer av akademiska ideal.

En annan viktig faktor bakom skvaller i akademiska miljöer gäller mekanismer för urval och position. Vem är det som bestämmer om man bidrar eller inte, om det man gör håller hög kvalitet eller inte? Sakkunnigförfarandet är en viktig passagepunkt, och i det ryms många källor till känslor, skvaller och informationsflöden, känslor av inneslutning i och uteslutning ur den akademiska eliten. De akademiska eliterna formeras just när de ska göra sina urval och när "rätten att tala" förmedlas till vissa, men inte till andra (Nilsson 2009). På det moderna universitetet kretsar därför mycket av skvallret kring just tjänstetillsättningar och de effekter de får på ämnen, miljöer och personer. Då fungerar skvaller som en sorts social ventil, men också som ett sätt att hantera de inkluderings- och exkluderingsmekanismer som opererar när systemet formeras via rekryteringar och andra positionsbestämningar.

SKVALLER I DEN

POSTAKADEMISKA EPOKEN

I det postakademiska tillståndet har de Mertonska normerna kompletterats med andra ideal, främst hämtade från ekonomins värld. Tillståndet har kallats "postakademiskt", med vilket ska förstås en

värld där akademiska kärnvärden blandas med politiska, ekonomiska och sociala ideal (Ziman 2000). Om den moderna akademien såg sin uppgift som ganska entydig – att sortera tillgänglighet och position efter upplevd ”kvalitet” i inomvetenskaplig mening – är bilden mer komplex i det postakademiska tillståndet.

”Excellens” är den postakademiska miljöns ledord och ideal, och i excellensbegreppet ryms en mängd olika dimensioner: administrativ följsamhet, organisatorisk skicklighet, anknytning till utbildningsbehov samt förmåga att hantera ekonomiska och politiska krav och förväntningar (Readings 1996). Om CUDOS formade de akademiska idealen och vägledde sorteringen av akademiska möjligheter i den moderna fasan, är det snarare ett slags blandnormer som styr dagens akademi, där många olika kombinationer och möjligheter finns, men där idealet är ett där alla krafter förenas. Idealet är då förmågan att kombinera olika krav och hantera dem parallellt. För individen gäller det att vara en framgångsrik projektentreprenör, trovärdig forskare med många citeringar, engagerad pedagog, samhällelig förändringskraft och duglig ledare. För universitetet är målet att vara excellent i många dimensioner samtidigt: kritiskt, innovativt och tillgängligt på samma gång.

Om skvallret i det högakademiska tillståndet framför allt var ett sätt att hantera besvikelse (eller skadeglädje) över inkludering eller exkludering i en akademisk elit, är det postakademiska skvallrets funktion snarare ett slags ”coping”. Eftersom kraven och förväntningarna är så sammansatta, och möjligheten att balansera dem över tiden närmast omöjliga, handlar skvallret mer om glipor och ofullkomligheter. Det handlar också om den

ständiga risken för deklassering i ett akademiskt arbetsliv där framgångar och position inte är givna, utan ständigt förhandlade (Sennett 1998). Tjänstetillsättningarna har förlorat en del av sin tyngd och betydelse för skvallret; idag handlar det snarare om en ständig oro över vilken plats och position man har som universitet och som akademisk lärare, det som kallas ”akademisk kapitalism”. Skvallret har blivit ett sätt att hantera fundamental osäkerhet på marknaden för pengar och ryktbarhet:

”Vad säger den senaste rankingen och vilken ranking ska man egentligen tro på”, frågar sig kanske universitetsrektorn, med säker personlig ställning men osäker position i det globala universitetslandskapet. ”Varför går alla forskningsmedel till andra områden än mitt”, frågar sig kanske den grundforskande naturvetenskapliga professorn. ”Varför blev min kollega utvald till ’framtidens forskningsledare’ medan jag får ta ett lektorsvikariat”, frågar sig kanske den unga litteraturvetaren.

Svaret blir inte sällan att distansera sig från bedömningarna och att se dem som ett spel och ett utfall av tillfälligheter snarare än som reflektioner av absoluta värden. Där blir skvaller om bedömaregrupper och bedömningskriterier en del i kampen för värdighet och trovärdighet som akademiker, där avslag och deklasseringar kantar även den mest framgångsrika akademiska väg.

DET AKADEMISKA SKVALLRETS FRAMTID?

Akademisk verksamhet bygger på sortering och urval: av studenter, personal, publiceringar, lärartimmar, anslag och berömmelse. Den är beroende av att dessa

sorteringar är trovärdiga och inte lokalt bestämda utan svarar emot någon form av universella kriterier och ideal. Samtidigt är mekanismerna i högsta grad mänskliga och formade av mänskliga relationer. Det är i spänningen mellan de opersonliga mekanismerna och det personliga som skvallret uppkommer. Det kan ses som ett sätt att förstå och hantera sorteringens processer och utfall, men också som ett sätt att försöka överföra information och tolkningar: hur man ska förstå hur det akademiska systemet fungerar (eller inte fungerar). Även den mest transparenta sorteringsmodell rymmer oanade källor för ironi, och inom överskådlig framtid lär det finns material för det akademiska skvallret.

REFERENSER

- Bergmann, Jörg R., 1993. *Discreet Indiscretions*. New York: de Gruyter.
- Ekvall, Göran, 1990. *Idéer, organisationsklimat och ledningsfilosofi*. Stockholm: Norstedts.
- Merton, Robert K., 1973. *The Sociology of Science*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nilsson, Ragnar, 2009. *God vetenskap*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Sennett, Richard, 1998. *The Corrosion of Character*. New York: W.W. Norton.
- Ziman, John, 2000. *Real Science*. Cambridge: Cambridge University Press.

SUMMARY

*Academic gossip
Reflections on an expression of academic culture
(Akademiskt skvaller
Reflektioner kring ett uttryck för akademisk kultur)*

Academic gossip is often seen as a vicious expression of academic culture: unproductive surplus energy in a culture of neutrality. In this essay it is argued that gossip is instead a key element in coping with the institutional forces of science, in both modern and post-modern academia.

Keywords: gossip, modern and post-academic science, coping.

Mats Benner, Professor, Lund University School of Economics and Management, Lund, Sweden.